

HERMAN OTTÓ SZAKVÉLEMÉNYE EGY SZEGEDNEK FELAJÁNLOTT TERMÉSZETTUDOMÁNYI GYŰJTEMÉNYRŐL

FÁRI IRÉN–KÓHEGYI MIHÁLY

Herman Ottónak, az utolsó magyar polihisztornak tudományos és közéleti tevékenységét számtalan rész tanulmány¹ és összefoglaló mű tárgyalja.² Ez felment bennünket annak részletesebb bemutatásától. Jelen dolgozatunkban életének csak azt a mozzanatát villantjuk fel, melynek során – mint természettudós – fontos szerepet játszott egy Szegednek felajánlott gyűjtemény megvétele illetve elutasítása, majd a szegedi múzeum természetrajzi osztályának felállítása körül.

Herman Ottó politikusként vált közismertté Szegeden a pusztító árvíz (1879) után.³ Hosszú ideig (1879–1887) a II. (alsóvárosi) választókerület országgyűlési képviselője volt.⁴ Ebből adódóan számtalanszor járt Szegeden és a személyes ismeretség ezernyi szálával kötődött a vidéki nagyvároshoz. Képviselőségének elmúlta után is megmaradt a jó viszony Herman Ottó és Szeged között. Ennek és országos hírnevének köszönhető, hogy 1893-ban őt kérték fel egy nagyfontosságú, az egész város kulturális életét érintő kérdésben döntőbírául. Ennek megértéséhez azonban a szegedi múzeum történetére kell egy pillantást vetnünk.

Nem feladatunk a múzeum kialakulását és fejlődését végigkísérni a hivatalos elismerésig, ez meghaladná munkánk kereteit, csupán az 1893-as évig – a tárgyunkat képező külföldi természettudományi gyűjtemény felajánlásáig – elért eredményeket szeretnénk felvázolni.

Csaplár Benedek, a szegedi piarista gimnázium tanára már 1854-ben hangoztatta, hogy Szeged múltjának és jelenének feltárását csak munkaközösséggel lehet megvalósítani

1. Herman Ottó tevékenységéről mindmáig nincs új, az utóbbi évtizedekben felbukkant adatokat is feldolgozó monográfiánk. Kénytelenek vagyunk hát a régi, de a kor tudományos igényeinek megfelelő ismertetéseket használni. *Lambrecht K.*, Herman Ottó az utolsó magyar polihisztor élete és kora. Budapest, 1920. – *Beretzky P.*, Herman Ottó. Bp. 1954.; *Székely S.*, Herman Ottó. Budapest, 1955.
2. A különböző publikációk gazdagon említik a Herman Ottóval foglalkozó irodalmat.
3. Politikai nézetéről, szerepléséről általában *Sáfrán Gy.*, Herman Ottó és Kossuth Lajos. Magyar Tudomány, 1960. 429–435.; *Veres L.*, A politikus Herman Ottó. HOMÉ 13–14. (1974–1975) 25–30.; *Szabadfalvi J.*, Herman Ottó, a miskolci képviselő. HOME. 16. 1977. 133–149.
4. *Kulinyi Zs.*, Szeged új kora. Szeged, 1901. 538.; *Herman O.*, Programbeszéd a szeged-rókusi alsóvárosi választókerületben. Szegedi Napló. (Ezentúl SzN.) 1879. okt. 21. 237. sz.; Egy Budapestről írott, de keltezetlen, Szeged alsókerületi választóihoz szóló levelét az MTA Kézirattára őrzi. – *Péter L.*, Herman Ottó és Szeged. Délmagyarország, 1954. 31. sz.

és felvetette a szegedi „történelmi társulat” megalakításának tervét.⁵ Ebből ugyan nem lett semmi, bár ő maga folytatott helytörténeti kutatást.⁶ A gondolat azonban Csaplár távozása után tovább élt és egykori tanítványa, Reizner János személyében lelkes folytatóra talált, aki már 1869-ben felvázolta az alakítandó múzeum tervezetét.⁷ 1872-ben már a „Történelmi és Régészeti Szakosztály” létrejöttét adja hírül a helyi újság. Elnöke: Lőw Lipót, alelnöke: Magyar Gábor, jegyzője: Reizner János lett.⁸ Egy felhívást is közzétettek, melyben a felállítandó múzeum számára kértek adományokat. Elsősorban lelkészek, jegyzők és tanítók bevonására törekedtek, az ő munkájukra számítottak.⁹

A múzeumi gondolatot az 1879. évi nagy árvíz félresöpörte ugyan, de ugyanakkor a jövő útját is megnyitotta. Egyrészt azzal, hogy az újjáépítés során hatalmas földmunkát kellett végezni s ennek nyomán számos régészeti lelet került napvilágra, másrészt pedig azzal, hogy a meginduló építkezés új várost és új intézmények egész sorát teremtette meg Szegeden.¹⁰ A sok intézmény közül minket itt most csak a múzeum szülőanyja, a *Somogyi Könyvtár* érdekel, mely e katasztrófa nélkül sohasem került volna Szegedre.¹¹ A Somogyi Károly esztergomi kanonok által adományozott hatalmas könyvanyag 1881 őszétől folyamatosan érkezett Szegedre.¹² A könyvtár első vezetője Magyar Gábor volt, akinek a nevével már találkoztunk a történelmi és régészeti szakosztály alelnökeként. 1882-ben azonban már Reizner János, a véglegesen kinevezett igazgató kezdi meg a könyvtár rendezését. Az ünnepélyes megnyitóra az ún. királynapok keretében, 1883-ban került sor. A főreáliskola földszintjén helyet foglaló könyvtárat maga Ferenc József adta át a közönségnek.¹³ A könyveit féltő gonddal vigyázó Somogyi Károly haláláig (1888) nem tudott megbárkozni az energikus, másként gondolkodó Reiznerrel. Valószínűleg személyes ellentétükre vezethető vissza, hogy bár felmerült a múzeum szervezésének ügye a könyvtáron belül, sőt az addig összegyűlt anyagot a könyvtár folyosóján tárolták, hivatalosan nem beszéltek múzeumról.¹⁴

1885. júniusában a könyvtári bizottság kezdeményezte a városi múzeum létesítését. Javaslata szerint, amíg alkalmas helyiség nincs, – amely néhány teremből állana, – hagyják a könyvtárban a régiségeket, kérjék fel Reizner Jánost a rendezésre, az új beszerzé-

5. *Balanyi Gy.*, Magyar Piaristák a XIX–XX. században. Budapest, 1942. 170., 176.; Életrajza *Nagy A.*, Csaplár Benedek életrajza. Budapest, 1881. – *Prónai A.*, Csaplár Benedek emlékezete. Budapest, 1907. – Szegedi működésére *Schram F.*, Csaplár Benedek szegedi éveiből. MFME 1972/73. 1. 193–207.

6. *Szinnyei J.*, Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1893. II. 171–176.

7. *Reizner J.*, Emlékirat az alakulandó szegedi történelmi társulat ügyében. Szegedi Híradó, 1869. 48–50. (Ezentúl SzH.)

8. SzH. 1872. 120.

9. SzH. 1872. 32.

10. *Banner J.*, Reizner János és a szegedi múzeum. MFME. 1965. 8–10.

11. *Bezerédy I.*, A szegedi városi Somogyi Könyvtár megalapítása és működésének első időszaka. Szeged, 1961. Kézírtos szakdolgozat, Somogyi Könyvtár.

12. Somogyi Károlyról *Móra F.*, Szent ember vagy a könyvek és virágok embere. Szegedi tulipántos láda. II. 49–63.

13. *Fári I.*, Szeged közművelődési viszonyai a századfordulón, különös tekintettel a múzeum kialakulására és kezdeti működésére. Szeged, 1982. 14. Kézírtos szakdolgozat.

14. *Móra F.*, A városi múzeum és a Somogyi Könyvtár. In. Kiss F.–Tonelli S.–Sz. Szigethy V., Szeged. (Magyar Városok Monográfiái I.) É. n. 292–305.

seket és az ásatásokat pedig a tanács külön alappal támogassa a költségvetésből.¹⁵ A városi törvényhatósági bizottság július 8-án tárgyalta és fogadta el a javaslatot, kifejezve reményét, hogy ezzel „... rövid idő alatt egy nyilvános városi múzeum megnyitása iránti előterjesztésre indítandja a Somogyi-Könyvtári bizottságot, illetve az ezzel karöltve működő városi tanácsot.”¹⁶

Ez a határozat azt jelentette, hogy jogilag is létezik múzeum, hiszen külön pénzügyi keretből gazdálkodik.¹⁷

A folyton gyarapodó könyvtár és múzeumi anyag láttán az időközben megalakult millenáris bizottság tervei között szerepelteti „A Somogyi Könyvtár, a múzeum és tudományos társaság számára egy pantheon építésé”-t.

A városi közgyűlés hosszas vita után 1893. januárjában szavazta meg a közművelődési palota költségeit. Reizner volt az egyetlen, aki kevesellte az épület tervezett nagyságát. A városatyák közül egyesek túl nagynak, s főleg túl drágának (200 000 forintot irányzott elő a terv) találták a jövődöbéli helyiségek méreteit, mert a meglévő gyűjteményekből indultak ki. A vita még szinte el sem csitult, amikor július 28-án a tanácshoz levél érkezett, amelyben Schaufuss Camillo meissenai lakos felajánlotta nagy értékűnek tartott természettajzi múzeumát a városnak (később kiderült, hogy másoknak is), igen „előnyös” feltételekkel, mindössze alkalmaztatását kérte, mint a tár igazgatója.¹⁸ Megfelelőbb pillanatot az ajánlattételre keresve sem találhatott volna Schaufuss, hiszen a tervezett nagyszabású épületet hozzáálló természettajzi gyűjteménnyel lehetett volna azonnal megtölteni, nem kevésbé volt fontos azonban az a régóta dédelgetett terv, hogy a tudományos szempontokat minden tekintetben kielégítő közgyűjtemény hivatkozási alap lehet az ország harmadik egyetemének Szegeden való fölállítása érdekében.

A felajánlott gyűjtemény megtekintésére és felbecsülésére Reizner Jánost kérte fel a város, aki ennek eleget is tett és 1893. augusztus 22-én jelentésben foglalta össze benyomásait, az úttján tapasztaltakat és javasolta megvételét.¹⁹ Bevezetéképpen ezeket írja: „...A nyert szóbeli utasításhoz képest Budapesten és Bécsben is a szakkörökben előzetes tájékozódásokat igyekeztem szerezni az ajánlattevő által világszerte ismertnek (weltbekannt) mondott múzeum tartalma és értéke felől, azonban fáradozásom e tekintetben meddő maradt. Sem itt, sem ott közvetlen tapasztalatból a gyűjteményt senki sem is-

15. SzH. 1885. május 5.

16. Csongrád megyei Levéltár, Szeged város tanácsának iratai. 209/1885. (Ezentúl Csm. L.)

17. A helyi lap ébren tartotta a múzeum ügyét. Egy újsághírben ezeket olvashatjuk: „A létesítendő szegedi múzeum ügyében a városi tanács tegnapi ülése elé javaslatot nyújtott be Szabados tanácsnok. A mint tudva van, a Somogyi-könyvtár folyosóin eddig is szépszájú érdekes régiség van összehalmozva, a melyek rendezése csak a múzeum létesítésére vár. Mínthogy a múzeum részére a főreáliskola épületében átengedett két terem legközelebb át lesz alakítva, Szabados tanácsnok azt ajánlotta, hogy a múzeum rendezését, mely irányba való fejlesztését, kezelését s megőrzését illetőleg bizassék meg javaslatával Reizner János a Somogyi-könyvtár igazgatója. A tanács ezt elfogadta. Reizner teendő javaslata a közművelődési bizottság elé fog kerülni.” Szeged múzeuma. SzH. 1888. szeptember 8.

18. Schaufuss Camillo levelét nem ismerjük. Lázár György helyettes polgármester szeptember 25-én kelt jelentéséből azonban lényegét tudjuk. Csm. L. Szeged város tanácsának iratai 27869/1893. Erre még visszatérünk.

19. Csm. L. Szeged város tanácsának iratai. 13102/1893. Az alább következő idézetek mind ebből a jelentésből valók.

merte, csak arra nézve nyertem megnyugtatót, hogy úgy az idősebb mint az ifjabb Schaufuss a szakirodalomban jól ismertek és hogy több intézet és középiskola defectusait, természetrajzi felszereléseit és tanszereit Schaufussnál szokta megrendelni, ki is a várakozásokat mindenkor kielégítette.”

Ezután az ajánlattevő személyére tért át: „Schaufuss Camillo ez idő szerint 32 éves, családos, magas műveltségű s különösen a természettudományok minden ágában szakképzett egyén s szakmájának egyúttal tudományos irodalmi művelője is. Nincs semmiféle alkalmazásban s kizárólag a múzeumnak s tudománynak él. Drezdában egy 1000 tallért jövedelmező bérháza van.

Múzeumát az 1890-ik évben 57 éves korában elhalt atyjától, dr. Schaufuss Lajos Vilmostól örökölte, ki szinte csak magányzó és szenvedélyes gyűjtő volt. A világ minden részében voltak ügynökei, kik neki nagyobb tömegben mindenféle állatokat, de különösen rovarokat, lepkéket, csigákat és madarakat szállítottak.”

Az adományozás közvetlen okaként azt említi meg, hogy a drezdai zoológiai intézet szervezésekor nem az apja hanem egyik vetélytársának szerényebb gyűjteményét vásárolták meg, sőt az lett az új intézet igazgatója is. Az ifjú Schaufuss – aki szerint a méltánytalan mellőztetés okozta apja korai halálát – 16 bajor, svájci, osztrák és magyar városnak küldte el ajánlatát.

A történész, tehát nem szakember Reizner alaposan körülnézett a gyűjteményben. Jelentésének ezt a részét azonban csak kivonatossan idézzük.

A gyűjtemény „oly gazdag, oly értékes, hogy várakozásaimat a legtöbb tekintetben kielégítette”.

Ásványtár: „A gyűjtemény kezdetleges jellegű, s inkább egy alap, mely fokozatosan fejleszthető, bár eddig is a ritkább és szebb tárgyak is feltalálhatók benne.”

Őslénytani osztály: kb. 200 darabból áll, kövületek, lenyomatok, ősláti maradványok.

„Gazdagabb a föld és népismereti osztály, hol azonban különféle éghajlatok, exotikus népek és korszakok felölelésénél fogva igen de igen sok kiegészítés szükséges. Mindből van valami . . .”

„A régiség és érem valamint a bankjegy gyűjtemény bár sok mindenféle van egybe-hordva (többi közt Kossuth bankók is), nagyobb becsnel nem bír ép azért, mert némileg összefüggő sorozatot egybeállítani nem lehetne.”

„A természetrajzi osztályban az állatvilág minden neme képviselve van.”

Az emlősök osztálya: „A nagyobb állatoktól eltekintve az emlősök osztálya meglehetősen teljes, csak imitt, amott lenne lényegtelen pótlásokra szükség.”

„A madarak a strucctól és flamingótól kezdve egész a kolibriig igen kevés hiánnyal nagyon szépen vannak képviselve.” . . .

Tojásgyűjtemény: „a legnagyobbaktól a legkisebbig mindenféle tojás feltalálható.”

„A halak és hüllők osztálya habár szintén kiegészítésre szorul, mégis elég gazdagnak mondható. Különösen az Afrika és India körüli vizek különféle halnemei . . . vannak bőségesen képviselve.”

Rovarak és lepkék: „tudományosan rendezve, üvegfiókokban felállítva névczímeikkel ellátva és minden állatka 8–10 példányban . . . van képviselve.”

Általános benyomásait illetően ezeket írja: „A mi továbbá a felállítást, fenntartást és az állapotot illeti, – kiemelem: hogy az emlősök és madarak mintegy 8/10-ed része

kitömve és felállítva nincs. A szőrös és tollas bőrök szárítottan, asztalokon fekvé vannak kiállítva. Ép ezért nehéz volt a rendszeres áttekintés és a hiánylatok számbavétele. A változati példányoktól nincsenek elkülönítve a doublettek, pedig ezek száma az emlősök és madarak osztályában sem jelentéktelen.”

„Az állapot, illetőleg a fenntartás ennek daczára is kifogástalan. Romlásnak nincs nyoma, pedig a helyiség alkalmatlan, a tárgyak nagy része a pornak és a légköri befolyásnak is ki van téve.”

Jelentésének végén a következőket javasolja: amennyiben a város pénzügyi viszonyai lehetővé teszik a leszállítás, berendezés, az évenkénti személyi, dologi és gyarapítási kiadások fedezését, remélni lehet a kiadásokkal arányban álló kulturális eredményt. Éppen ezért ragadja meg a város a kínálgzó lehetőséget, mert olyan nagy értékű múzeum birtokába kerül ezáltal „mely a magyar nemzeti múzeumnak méltó társa lenne, s amelyek a vidéki múzeumok nyomába sem léphetnek.”

Reizner tehát kedvezően ítélte meg a Schaufuss gyűjtemény anyagát és megvásárlásra ajánlotta. Véleményét azonban nem osztották a város természettudománnyal foglalkozó tanárai és erdészei. Az ügyet tehát újra elővették és szeptember 25-én Lázár György helyettes polgármester a tanács elé vitte – Reizner János jelentésének felhasználásával készült – előterjesztését. Ebből megtudjuk, hogy Schaufuss Camillo 1893. július 28-án írott levelében ajánlotta fel megvételre gyűjteményét és azt 2–300 000 márkára becsülte. Minthogy – folytatódik az előterjesztés – „Szeged város ép most foglalkozik múzeuma berendezésével, sőt az építeni elhatározott közművelődési palotában e célra 500 m²-méter férhelyiség fenntartása van contemplálva, ez okból az ügy megvizsgálása végett Reizner János könyvtári és múzeumi igazgató urat felkértem arra, hogy Coln-Elbébe utazzék s a gyűjteményről, valamint az ügyállás egyéb részleteiről kellő információt, valamint – amennyiben azt szükségesnek látja – felajánlótól a felajánlás módzataira nézve írásbeli nyilatkozatot vegyen.” Reizner eleget tett a megbízatásnak és a szükséges nyilatkozatot is megszerezte.

„Ezen jelentés és a felajánlási nyilatkozat alapján . . . a felajánlónak a következő ajánlat tétetett éspedig:

1. fizetésben (nyugdíjképességgel) évi	2000 frt
2. egy praeparátor fizetése és lakbére	945 frt
3. szolga	220 frt
4. kezelési általány	283 frt
5. ingók javítása és gyarapítása	126 frt
	<hr/>
összesen:	3572 frt

Ezen kiadáshoz járulna még a gyarapításra szolgáló költség, ami 1000 frt-ra tehető, mit azonban csökkentene a duplumokból évenként befolyó összeg, mit Schaufuss 1000 márkára, körülbelül 600 frt-ra tesz.” Költségként felmerül még a fűtés és világítás, valamint a szükséges berendezés elkészítése és az anyag Szegedre szállítása. A helyettes polgármester szerint a város ügyis elhatározta egy múzeum létesítését, s tekintettel arra, „hogy az adomány elfogadása által a városnak egy nagy értékű múzeum jut tulajdonába, melyet culturája érdekében mindég, de különösen most, midőn a harmadik egyetemért a mozgalmat folyamatba tette, – mindezeknél fogva az ajánlat elfogadandó volna.” Lázár György

véleménye – s nyilván ez volt a város hivatalos állásfoglalása is – megegyezett Reiznerével.²⁰ Ez azonban még jobban felkorbácsolta a természettannal hivatásosan és kedvtelésből foglalkozók kedélyét, akik elsősorban helyi gyűjtésen alapuló múzeum szervezését tartották célszerűnek, és a történész Reizner illetékességét kétségbe vonták.²¹ (Ebben volt is némi igazuk). Éppen ezért az október 5-én tartott közgyűlés elfogadta azt az indítványt, hogy az ügyben Herman Ottót kérjék fel szakértőül, aki ekkor már országos tekintélynek számított a természettudományok terén.²² Herman elvállalta Szeged megbízását s erről levélben értesítette Lázár György helyettes polgármestert.²³ Utazását azonban késleltette a parlamentben folyó közoktatásügyi vita.²⁴ Emiatt csak 1894. január 8-án került sor Herman helyszíni szemléjére.²⁵

Közben Reizner másodszor is elutazott Drezdába és november 15-én befejezte a gyűjtemény részletes fölmérését. Kissé szigorúbb szempontok szerint ítélte mint első alkalommal, de a november 30-án beadott jelentésében, a Schaufuss gyűjtemény rövid ismertetése után, ezeket írja: „. . . a gyűjtemények anyagi értéke és tudományos becse tekintetében az augusztus 22-i jelentésében előadottakat általában most is fenntartom . . .”, s ezért ismételtlen javasolja megvásárlását, hiszen a meglévő hiányok ellenére (ezeket részletesen felsorolja) alkalmas alap lenne a természetrajzi gyűjtemény megalapítására. Ha teljesen előről kellene kezdeni a gyűjtést „Évtizedek múlva se jutnánk annyira, mint a mennyit a Schaufuss gyűjtemény már most nyújt.” Schaufuss Camillóval kapcsolatban

20. Csm. L. Szeged város tanácsának iratai. 13102/1893. Valamennyi irat egy csomóban található, belső számozásuk nincs, a keltezés szerint azonban megtalálhatók.
21. A Reizner elleni támadások kezdetben nyilván csak szóban hangzottak el. Később azonban ennek többen is hangot adtak. *Tergina Gy.*, A szegedi múzeum kérdése. SzH. 1894. január 28.; *Vellay I.*, A múzeum kérdése. SzH. 1894. február 10.; *Vellay I.*, A szegedi múzeum. SzH. 1894. február 17.; *Zsótér L.*, Alföldi madárvilág. SzH. 1894. február 25.; *Vellay Imrének* az volt a véleménye, hogy ne a kereskedőktől beszerzett tárgyakkal legyenek megtöltve a múzeumok, hanem a saját területükön gyűjtsenek és azt állítsák ki. Hivatkozik Pulszky Ferencnek, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának véleményére (Pesti Hírlap, 1892. szeptember 1.), aki szerint a magyar múzeumok a vásárlásokkal helytelen gyakorlatot követnek. *Vellay I.*, A múzeum kérdése. SzH. 1894. január 21. – A Schaufuss-gyűjteménnyel két cikkben is foglalkozik. Reizner János leltára alapján bizonyítja, hogy a felajánlott gyűjtemény tudományosan nem felel meg, mert a sok exotikum mellett komoly hiányai vannak. Az ellenvélemény valódi oka is kibuggyan belőle: „Nem valóságos mellőzése ez a hazai tudományos törekvéseknek? Hát az ország második metropolisza szemében olyan alacsony fokon áll a hazai tudományosság, hogy a haza kulturális emelése végett, – még mielőtt itthon, hazánkban széttekintett volna, egyenesen külföldi tárgyak után kapkod?” *Vellay I.*, A szegedi múzeum – A Schaufuss kollekcióhoz. SzH. 1894. február 31., február 2.
22. Városi Közgyűlés. SzN. 1893. október 6. – Herman Ottó természettudományos működéséről: Herman Ottó. A Természet, 1915. 13–15. – *Szeöts B.*, Herman Ottó. Zoológiai Lapok, 1915. 14.; *Vass B.*, Visszaemlékezés Herman Ottóra. Magyar Hírlap, 1915. 36. sz.; *Makay B.*, Herman Ottó. Földrajzi Közlemények, 1915. 97–100.; *Lambrech K.*, Az élő Herman Ottó. Búvár, 1935. 361–362.; *Székely S.*, *Herman Ottó természettudományos világnézete. Természet és Társadalom*, 1954. 732–734.
23. Herman Ottó levele – Lázár polgármesterhez. SzN. 1893. október 25.
24. Herman Ottót az iskolakérdés évtizedeken át komolyan foglalkoztatta. Erről tanúskodnak hírlapi cikkei. *Herman O.*, A Schulverein ügye. Egyetértés, 1882. március 20. – *Beszéd a Schulverein elleni népgyűlésen. Egyetértés*, 1882. április 30.
25. A Schaufuss-féle múzeum. SzN. 1893. november 22.

meggyőzött arról, hogy: „A latin, francia, s angol nyelveken kívül a természetrajzi szakismeretekben nemcsak elméleti, de egyúttal gyakorlati avatottsággal bír.”²⁶

Két szegedi kultúrintézmény (könyvtár, múzeum) történetét közelről érintő megjegyzéseit bővebben kell idéznünk.

„Egy jövődöbeli nagy és szép természetrajzi múzeumot tehát vagy az ajánlat elfogadása útján sikerül megalkotni, vagy pedig talán soha sem lesz a városnak ily intézménye.

Az is felhangzott a természetrajzi múzeummal szemben, hogy Szeged közönségének ízlése nemesbítésére ajánlatosabb volna egy képzőművészeti múzeum alapítása, s e végre antik szobrok gipsz másolatainak és festmények lennének beszerzendők, mely úton a hazai képzőművészet is nagy istápolást nyerne.

Az ízlés nemesbülésére a képzőművészeti múzeumnak kétségen kívül nagy hatásuk van, főként ott, hol az általános műveltség egy bizonyos fokot már elért. De azt hiszem nem csalódom, a midőn azt állítom, hogy nekünk előbb még az általános műveltség emelésén kell munkálkodnunk. E végből pedig semmi sem oly hatékony, mint ép a természet csudás és tanulságos világának szemlélhető feltüntetése; vagyis egy mindenki által használható s tudományos alapokon létre hozandó természetrajzi gyűjtemény felállítása.

Bocsánatot kérek, ha fejtegetésem egy kissé kitérő, de kötelességem elmondani tapasztalataimat.

Itt van a gazdag Somogyi Könyvtár, melyből annyit lehetne meríteni, s mely annyi mindenféle irányban kész, bőséges forrás. Ezen nagy tudományos kincsnek 10 évi tapasztalatom szerint a nagy közönségre nézve nincs semmi hatása, s talán a jövőben sem lesz soha, – mindenkor a nagy közönséget értve.

A tapasztalat szerint a könyvtárnak a tanult körök, a bűvár és tudós közönség műhelyei. Ott van például Hamburg s annak nevezetes nagy könyvtára. A nagy, művelt közönség nem veszi azt igénybe, s így a nagy közönség műveltségi állapotára maga a könyvtár közvetlen hatással nincsen. A világváros nagy szellemi kincstárát a legutóbbi évben is összesen 3126 olvasó kereste fel, jórészben vidékiek, a helybeliek közül pedig főként azok, kik szorosabban a tudományokkal foglalkoznak, s a nagy közönség sorából valók elvéve fordultak csak elő.

Ellenben az ottani hírneves természetrajzi és népismereti múzeumot a tömegek látogatják. Naponként ezrek és ezrek járnak oda, hol a nagy közönség a pusztá szemlélet által is ismereteit gyarapítja s műveltségét fokozza.

Úgy vagyok meggyőződve, hogy a mi nagy közönségünk egy természetrajzi gyűjtemény felállítása által fog legjobban a művelődés ösvényére jutni. A legegyszerűbb ember is a természet gazdag és változatos alakulásainak szemléletén gyönyörködni fog legelőbb s felébred benne a gondolkodás, párhuzamot von maga, otthona, környezete és a tapasztalatok között, s ez a gondolkodás és egybevetés mindennél jobban fogja ösztönözni az olvasásra, az ismeretek gyarapítására és lassanként az egyszerű ember kiemelkedik az ő szűk látóköréből, kis világból.

26. Schaufuss később igazolta Reizner véleményét, hiszen Calwer's Käferbuch. I–II. Stuttgart, 1916. c. vaskos, 1390 oldalas, 48 színes táblával és 254 szövegekőzi rajzzal ellátott munkája a legjobb határozók egyike volt a maga korában. – A latin növénynevek utáni *Schau.* azonban nem az ő, hanem Schauer Johan Konrad (1813–1848) német botanikus nevét jelenti.

A nagyközönségre nézve igazán művelő s tanító hatása csakis egy természettudományi múzeumnak lesz. Aki itt megfordul, a pusztán szemlélet által is tanulni, tapasztalni fog. S a közvetlenség a tudásnak oly erős s tápot kölcsönöz, hogy a szerzett ismeretek nemcsak maradandók lesznek, de mind szélesebb körökben fognak elterjedni.

Lehetséges, hogy a felajánlott adomány becse és értékére nézve, valamint az egész kérdésre nézve is téves felfogásokat táplálók, különösen azóta, amióta a felajánlt gyűjtemény értéke és tudományos becse tekintetében a kicsinyülő nyilatkozatok mindinkább tért foglalnak. Az is aggaszt, ha nem fogja e a közönség az ajánlatot egy s más oknál fogva talán mellőzni, a mely esetben talán egy soha többé nem kínálkozó kedvező alkalmat szalasztottunk el.”

Mindezek után Reizner János sürgeti Herman Ottó szakvéleményét „s az ő minden tekintetben illetékes nézeteit és javaslatait a továbbiakra nézve” vegye irányadóul a városi tanács.²⁷

Csakhogy elmúlt már az 1893-as év és Herman Ottó még mindig nem nyilatkozott. Alighanem tavaszra akarta halasztani – bizonyos fokig érthetően – a külföldi utat. A polgármester-helyettes azonban 1894. január 7-én táviratban kérte ígéretének teljesítésére, másnap a szükséges útiköltséget is elküldte. Ezek után erkölcsi kötelességének érezte a munka elvégzését Herman Ottó és még aznap elindult. Terjedelmes és mindenre kiterjedő 10 nagy alakú oldalra írott szakvéleményét február 5-én küldte el Szegedre. Ezt, a Herman Ottó emberi és tudományos magatartására egyaránt fontos és jellemző, jelentést teljes terjedelmében közöljük:

TEKINTETES TANÁCS!

Dr. Lazár György úrral, Szeged város polgármester-helyettesével írásban és szóbelileg folytatott többrendbeli tárgyalás, úgy Reizner János könyvtár igazgató úr szóbeli tájékoztatása során, ismerve továbbá

1.-szor: Reizner igazgató úr első jelentését, mely 1893. évi augusztus 22-én kelt s a Schaufuss Camillo-féle meissenai ún. múzeumának tartalmáról, értékéről és elfogadhatóságáról szól;

2.-szor: Azt a leltárt, melyet Reizner igazgató úr az ún. múzeum gyűjteményeiről és könyvtáráról készített s 1893. évi november hó 15-én Meissenben befejezett;

3.-szor: Annak a jelentésnek ismeretében, melyet Reizner igazgató úr a tekintetes Tanácsnak 1893. évi november 30-kán a leltárral együtt előterjesztett;

Továbbá ismerve a Schaufuss-féle nyomtatott, részben autográfált „Promemoriáját,” melyet a nevezett hozzám beküldött,²⁸

Vége azon távirati és írásbeli fölhívás folytán, a melyet a polgármester-helyettes úr 1894. évi január 7. és 8-án hozzám intézni méltóztatott, átküldvén egyszersmind a 200 frtnyi útiköltséget is, mindezeknek során és alapján – az 1, 2 és 3 alatt érintett jelentések s illetőleg a leltár visszacsatolása mellett –, van szerencsém küldetésemről a következő tiszteletteljes és tőlem telhetőleg lelkiismeretes jelentést előterjeszteni.

Utasításom, melyet a polgármester-helyettes úrtól vettem, szószerint így hangzott: „tisztelettel megkeresem Szeged város hatósága nevében, hogy Meissenbe utazván, a Schaufuss-féle múzeumot elbírálni s erről véleményt mondani szíveskedjék.” Ehhez az utasításhoz tartottam magamat; de köte-

27. Csm. L. Szeged város iratai 13102/1893.

28. Pro memoria = emlékeztető feljegyzés. Nyilván a gyűjtemény leírása, katalógusa lehetett. A végén szereplő, vagy mellékelt véleményeket Herman Ottó nem tartotta magára nézve kötelezőnek, hiszen azok nem szakemberektől származtak.

lességet vélek teljesíteni, a midőn a szoroson vett jelentést némely megjegyzéssel megelőzni bátorodom.

Nekem már tudományos működésemből kifolyólag is tudomásom volt egy Drezdában fenállott Schaufuss-féle természetrajzi kereskedésről; de nem volt tudomásom az állítólag „világhírű” Schaufuss múzeumról, a melynek hírére különben Reizner igazgató úr is hiába tudakolta. Tudomásom volt arról, hogy már az idősebb Schaufuss készleteit sokszorosan áruba bocsátotta és kínálta: hogy évekkel ezelőtt többek között a madárbőröknek egy része a magyar Nemzeti Múzeumnak is be volt küldve; de visszament, mert az anyag nem vált be. Ismertem azokat a polémiákat is, a melyeket különösen id. Schaufuss folyóiratokban folytatott, a melyek kevésbé feleltek meg a tudományos vitaközléseknek, mint inkább annak a formának, a mely az egyszersmind kereskedő természetrajzi íróknál divék s inkább az anyagi érdekekben gyökerezik. Ismertem mindkét Schaufussnak irodalmi működését is, annak tisztességes, noha nem kimagasló becsét.

Budapesti bankárkörök részéről kísérlet történt, hogy ítéletemben Schaufuss ellen befolyásoltassam, a mit kereken visszautasítottam, mert tudtam, hogy ennek régi versengés a kútforrása és rugója; én pedig ott, a hol pozitív alapon való bírálatról van szó, csupán és egyedül pozitív alapra építem véleményemet és ítéletemet.

A nagyon érthető önértékelésből folyó emberi gyarlóságnak tudtam be azt, hogy Schaufuss úr a „Promemoriá”-hoz csatolt véleményeket oly alakban közölte, mely nem egészen mentes a reclamtól; különösen ha meggondoljuk, hogy azokban a véleményekben sokkal erősebb volt a jóindulat és jóhiszeműség, mint a szakismeret; és valójában egyetlenegy vélemény sem szárazított oly szakembertől, a ki természetrajzi gyűjtemények megítélésére igazán hivatott, a kit nem zavar meg a tárgyak sokasága, zsúfolódása, tarkasága, mert az ismeret és tapasztalás megadja neki a biztos mértéket. Ugyan erre a rugóra vezetem vissza azt a hangzatos előadást is, a mely az apa küzdelmeit festi, a melyet ifj. Schaufuss úr Reizner igazgatóúrral közölt – azonban gondosan kerülve azt a körülményt, hogy a vállalat nem volt múzeum, hanem kereskedés.

Azon voltam, hogy megőrizsem magamnak a teljes elfogulatlanságot még azokkal szemben is, a mit Reizner igazgató úr jelentéseiben foglaltatnak s a mikből reámnézve csak az lehetett hatással, sőt irányadó, a mit az igazgató úr igen helyesen eljárásom szigorúságáról mondott, a mit én különben magamtól is igen élénken éreztem.

Eleve is elvoltam tökéltre arra, hogy szigorú eljárást kell követnem és magas mértéket kell alkalmaznom, mert úgy fogtam fel a dolgot, hogy a fenforgó esetben Szegedre nézve a természetrajzi múzeum nemcsak helyi közművelődési szempontokból ítélendő meg – noha ez is fontos és lényeges – hanem legfőképpen tekintetbe kell venni, hogy a múzeum valódi tudományos értékkel bírjon, alkalmas legyen arra, hogy többek között el nem tagadható érvül szolgáljon egy főiskola felállításához, tehát lehetőleg olyan legyen, hogy a természetrajzi tanszak katedráját reá lehessen alapítani; hogy ennél fogva a hézagok ne legyenek túlságosan nagyok, a mi pedig a legfontosabb, hogy a tárgyak ne nélkülözzék azokat az adatokat sem – nevezetesen a származást illetőleg – a melyeket a természethistoria mai magaslatára el sem engedhet.²⁹

Ugyanezek állottak természetesen a tárgyak állapotára nézve is; nevezetesen azoknak a jellemző részeknek jelenlétére, a melyeken a fajok meghatározása és rendszeres elhelyezése nyugszik, a mire tehát kiváló gondot kell fordítani. Végül, hogy tekintetbe kell vennem a tárgyak állapotát a fenntartás – conserválás – szempontjából is; nevezetesen a gyűjtemény azon részeiben, a melyek csak elő vannak készítve, mint: az emlősök és madarak bőrei stb. – a melyek tehát még dermoplastikai műveletre

29. Szeged már régebben szeretett volna egyetemet kapni. Emlékirat a Szegeden felállítandó egyetem tárgyában. Szeged, 1879. – *Czimer K.*, A szegedi egyetem. Szeged, 1907.; *Lázár Gy.*, Szeged az egyetemért. Szeged, 1908. – *Szabó L.*, A szegedi egyetem. Szeged, 1911.; *Sziklay J.*, Három egyetem: Pozsony–Szeged–Kassa. Budapest, 1907.; *Szmollény N.*, Küzdelmünk a szegedi egyetemért. Szeged iskolája és kultúrája. Szeged, 1910. – Végre 1921-ben egyetemet kapott. *Laky D.*, A szegedi Ferenc József tudományegyetem igazgatását érintő fontosabb törvények és rendeletek gyűjteménye. Szeged, 1926. – *Bibó I.*, A szegedi egyetemi könyvtár 10 éve. Szeged, 1930.; *Sulica Sz.*, A szegedi egyetemi könyvtár válságos helyzete. Szeged, 1939.; *Kulcsár P.*, Szeged könyvtörténete az egyetem alapításáig. Szeged, 1970.

szorúlnak, hogy véglegesen felállíthatók, besorozhatók legyenek s a szemléleti oktatásra alkalmasakká váljanak.

Ily előkészület és megfontolás után f. é. január 8-án útrakeltem s Bécs–Iglau–Tetschen–Drezdai-út vonalat választva, megállapodás nélkül Drezdába siettem, hol 9-én reggel megérkezve, nyomban Meissenbe indultam s d. e. 10 óra körül meg is érkeztem. Haladék nélkül átkeltem Elbe-Cöllnbe, hogy látogatást tegyek Schaufuss Camillo urnál, ki látogatásomat még délelőtt viszonzta, a midőn is abban állapodtunk meg, hogy ebéd után megszemlélem az elbe-cöllni lakáson levő bogár (Coleoptera) gyűjteményt, azután átkelünk Meissenbe, hogy futólagos szemlét tartsak az ún. múzeum fölött, a végett, hogy a tűzetes szemle mikéntjét megállapíthassam.

A mondott bogárgyűjtemény, a melyre a két Schaufuss tudományos (leginkább enumeratív és descriptiv)³⁰ működése támaszkodik, a mely tehát aránylag a leggondosabban van kezelve és gyarapítva, nagyban és egészben régebb keletű; minthogy pedig a dobozok, a melyekbe be van sorozva nem jól zárók s a bogarakat belül üveglemez nem védi, a konzerváltság nem üti meg a modern követelmények mértékét; hozzá az ún. minutiáknak legnagyobb része a fölragasztás tekintetében nagyon durva, a mi a pontos vizsgálatot sok esetben lehetetlenné teszi.

Schaufuss úr természetesen rajta volt, hogy a legjobban fenntartott dobozokat mutassa be, a mi ellen egy ideig nem is volt kifogásom; de később jónak láttam a vizsgálat módszerét megváltoztatni s bizonyos bogárcsaládokat előkérni, a melyeknek állapota ily esetekben kiválóan jellemző és az ítéletre nézve nagyon mérték adó . . .

Igy előadtam a lágyabb szervezetű Meloida-családot, a melybe pl. a kőrishogár is tartozik – s ekkor kitűnt, hogy ez penészes, ennek során azután kitűnt az is, hogy azoknak a dobozoknak a tartalma, a melyek a szobapadló közelében voltak elhelyezve, többnyire penészes, a tükön pedig kivirágzott a réz rozsdája.

De az tagadhatatlan, hogy a gyűjtemény fajokban gazdag s különösen a külföldi – igazabban szőlva délszaki – alakok közt sok szép dolog akad, még feles-számban is; így akárhány *Mormolyce phylloides*, sok alak óriásbogár, az u. n. Dynastidák közül, úgy a Goliáthidák közül is. Ausztrália és Madagaszkár szigetbeli alakok sem hiányoznak.

De már ennél a gyűjteménynél is két körülmény vált szembeszökővé, u. m. hogy a conserválás mindig elégtelen, a kereskedői szempont pedig mindig az uralkodó volt. Nyilvánvaló, hogy az öreg Schaufuss, kora irányzatának hódolója, mindenképen azon volt, hogy sok fajt hozzon össze; de a fajok termőhelyeivel vagy keveset, vagy éppen nem törődött, a mi pedig a tudomány mai magaslatán nagy és igen lényeges fogyatkozás, mert elvész egyike a legfontosabb tanúságoknak: a fajok elterjedési viszonya. Az kétségtelen ugyan, hogy soknak elterjedése az irodalom segítségével megállapítható; de csak nagyjából; a pontosabb területi meghatározások nem lehetségesek.

Alapos tisztogatással, kiselejtezéssel, a rozsdás tük kicserélésével, jó, üveges fiókokba való át-helyezéssel, leáztatással és újból való felragasztással azonban egy igen szép gyűjteményt lehetne ki-teremteni, a mely, ha egyebet nem is, az alakok sokféleségét, rokonságát és különbségét mindenesetre kimutatná; úgy azt is: hogyan viszonylanak a mi égővünk alakzatai más égővek alakzataihoz? Mindezek pedig lényegesen tági tják a szemlélő látókörét.

Ennek a főgyűjteménynek nincsen katalógusa s így nélkülözi az egyéb följegyzéseket is, mi lényeges fogyatkozás.

A szemle végeztével tartózkodtam az ítéletmondástól, minthogy ezt működésemm legvégére tartottam fenn.

Ezek után átkeltem Meissenbe, hogy a „múzeumot” vegyem előleges szemle alá, mi az uralkodó, valóban csikorgó hidegben és fűtetlen komor helyiségben nem volt könnyű feladat.

Az egész alkalmatosság ragad mindattól, a mi a természetrajzi gyűjteményeknek egyik legnagyobb ellensége: a portól és szennytől, mely a tárgyakon is elterjed.

A szemlét csak az tette lehetővé, hogy Reizner igazgató úr a sommás összeírás-leltár – érdekében rögtönözött asztalokra rakatta ki azokat a tárgyakat – leginkább emlős- és madárőröket, a melyek Schaufuss Camillo úr előadása, de állapotuk tanúsága szerint is, részben évtizedek óta heverték

30. Felsőroló és leíró munka és nem tudományos feldolgozás.

ládákban és dobozokban; sokszorosan ide-oda hurczoltattak és conserválásban alig, vagy nem is részesültek.

Az általános benyomás, a mit a nagy helyiség reám tett; lomtárszerű volt.

A bejáratától széttekintve, leginkább madárbőrök voltak láthatók, részben rendszeresen csoportosítva s éppen ez tette legott szembeötlővé azt a bizonyos elfakulást, a mely a hosszas heverés, a por, a penész, a kiszáradás és újból való elpenészedés következése.

A madárbőröknek már futólagos szemlése közben is nyomban kimarkolhattam p. o. azokat az úszómadarakat, a melyeknek lábán az úszóhártyák ki voltak rágva, vagy lyukasztva; sok gázlót, a melyeknek lábáról le volt rágva a borító pikkelyzet; sőt az ín is, úgy, hogy csak a pusztá csont maradt meg.

Igen soknál a penész a felületen le volt ugyan törölve, de a test felőli oldalon vastagon virágozott. Főlemelve itt-ott egy-egy bőrt, legott föltűnt alatta a múzeumokat rongáló rovarok porszerű ürülete, az elhalt rovar nemzedék tetemeivel együtt; pedig e rombolók munkája most szünetelt.

Igy volt ez az emlősökkel is. A rombolók új nemzedéke már fejlődött.

A felállított emlősök közül tulajdonképen csak egy foka vált be; minden egyéb vagy molyos, vagy legalább gyanús.

A felállított madarak közt legtöbb az egerész ölyv-*Buteo communis* – jeléül annak, hogy itt is a kereskedelmi szempont a mérték adó s az üzlet leginkább kisebb iskolai gyűjtemények összeállítására van fektetve. A többi felállított madárnál feltűnt az igyekezet, hogy tetszetősebb állapotba helyeztessenek: lábaik festve, különösen pedig lakkozva vannak; sok példány régi, szennyes és színehagyott.

Némely madár-család, így a kisebb gázlóké, a szó szoros értelmében szét van rágva.

Az eredet majdnem kivétel nélkül hiányzik, csak a kereskedők firmája van jelezve. Az az állítás, hogy a cédulák színe a határozó, nem bizonyul valóznak, a próbák nem sikerültek.

A madár-tojás gyűjtemény is színehagyott benyomást tett.

A csúszómászóknál és halaknak azon része, mely borszeszben van eltéve, sokszorosan megrothadt, mert a borszesz nem volt elegendő.

A néprajzi rész jelentéktelen.

Az ásványgyűjtemény kicsiny, legbecsebb egy kis darabja az 1868-ki varsói meteorhullásnak.

A pillangó gyűjtemény – európai fajok – terjedelmes s feljül-alul üveges fiókokba elhelyezve elég jól conservált is; de az eredetre nézve ez is néma.

A csontvázak többnyire csonkák.

Egy mellékhelyiségben ismét egy rovargyűjtemény van, leginkább többszörös példányok, a melyekből kis gyűjtemények állíttatnak össze. Egyéb gondozás hiányában – e gyűjteményben a naftalin marokszámra van szétszórva.

E futólagos szemle után kijelentettem, hogy a tüzetesebb szemlét a következő napon d. e. 10 órától kezdve ejtem meg.

Azt megvallom, hogy egész akaraterőmre volt szükségem, mert a hideg e sohasem fűtött helyiségben rettentő s a kellemetlenséget még fokozta a szenny, a rothadó tárgyak bűze, a naftalin s különösen a vizsgálat alatt felszálló részben mérges por is.

E tüzetes szemlénél, a melyet leginkább melegedés miatt félbe is kellett szakítanom, mindaz, a miről a futólagos megtekintés nagyjában tanúságot tett, még élesebben domborodott ki. S ha itt-ott akadt valami jobb, ezt is kizárólag üzleti szempontok teremtték össze; 10–15 téli és nyári pintyőke, hósármány stb.; egy elég csinos Colibri gyűjtemény, de inkább díszül összegyűjtve; a kagylók, csigák, házai összevissza halmozva, eredet nélkül; a tojás gyűjtemény, noha elég gazdag, nem foglalja magában azt, a mire a descriptiv tudomány most kiváló súlyt fektet: a fészekaljat s az abban mutatkozó eltéréseket, hanem egy fajnak mindenféle eredetű tojásai, legtöbbször minden megjelölés nélkül össze vannak halmozva s minthogy a szekrények rosszak, a színes tojás nagy része elfakult, színehagyott.

Egyáltalában a tudomány követelte megjelölések sokszorosan és merőben hiányzanak.

Minthogy nyilvánvaló volt előttem, hogy a tudományosanabb kezelt rész a rovaroké, a melynek a két Schaufuss irodalmilag is művelője volt – az ifjabb ma is az – a „múzeumban” levő gyűjteményt tüzetesebben vettem elő, különösen pedig azokat a rovarrendeket, a melyek a rendszeres összeállítás érdekében nélkülözhetetlenek és részben kiválóan alkalmasak annak megítélésére is: milyen a gyűjtemények gondozása? Ide tartoznak különösen a sáskafélék – *Orthoptera* – és a szitakötőfélék –

Neuroptera –. Ezeket azonban többszörösen elő kellett kérnem s az a benyomásom volt, hogy Schaufuss úr nem szívesen mutatta. Ezek valóban igen rossz karban vannak s már el sem szállíthatók.

A többi rendek gyűjteménye, mint Hymenoptera, Diptera, Hemiptera kicsiny, némely eredeti meghatározással.

Bevégezve a szemlét, magamhoz kértem Schaufuss urat s körülbelül a következőket adtam neki elő. Előtte tisztá és világos, hogy az, a mit Schaufuss úr múzeumnak, vagy Lajos Salvator múzeumnak nevez és mint ilyen többek között Szeged városának is oly föltétel mellett ajánlott fel, hogy önt e múzeummal, mint igazgatót átvegye, tisztességes fizetéssel, majdan nyugdíjjal ellássa és családjáról is gondoskodják, hogy – mondom – ez nem múzeum, hanem egy régi természetrajzi kereskedésnek legnagyobb részében igen elhanyagolt állapotú, el nem kelt maradványa; részben oly maradék, a mely a használható anyag többszörös kiválogatása után fenmaradt s már sehogysem értékesíthető. Ön is kénytelen lesz bevallani, hogy pl. az emlősök és madarak – eltekintve minden egyébtől – már a nagyfokú elmolyosodás következtében sem alkalmasak arra, hogy felállíttassanak; ezek legtöbbje többszörösen elpenészedve, ismét kiszáradva, a felállításra már nem is alkalmas, azoknál a rongálásoknál fogva pedig, a melyek a jellemző részeket érték, már a dermoplastika művészete is szükségképpen kudarcot kell, hogy valjjon. Ezek a maradékok, bárhová szállítva is, elmolyosodással fenyegetik az egész környezetet, legtöbbje már ennél fogva is tűze való.

Ha Szeged városa rovartani múzeumot óhajtana felállítani, elismerem, hogy akkor a bogarak tekintetében, részben a pillangókéban is, az Ön gyűjteménye szolgáltatná az alapot, megjegyzem azonban, hogy kellő átídomítás mellett s hozzátéve azt is, hogy a többi rovarrendek Önnél már részben elszállíthatatlanok, tehát pótlásra szorulnának. Szeged azonban oly múzeum felállítására törekszik, mely nem foglalja magában csupán egy-két állatrend speciális gyűjteményét, hanem a mely bemutatja a természetiek rendszerének keretét, ha egy előre csak főbb vonásokban és vázlatosan is; bemutatja hozzá oly formában, melynek kezelése és egyéb felszerelése megfelel a tudomány mai követelményeinek. Szeged arra törekszik, hogy e múzeummal egy főiskola felállításának szükségessége mellett lehessen érvelni, másfelől, hogy a közre is felvilágosítólag hasson. Az Ön anyagát véve: a főiskola érdekére való tekintetből, ez az anyag elégtelen, hozzá nélkülözi a modern tudományosság követelményeit; – a közre való tekintetben, bizony, hogy az anyag egyfelől szertelen hézagos, másfelől annyira speciális – a bogarakban – hogy nem nyújthatja azt, a mire egy tipikus alföldi magyar város nagy közönségének valóban szüksége van.

Azt el nem fogadhatom, hogy Freiburg egyeteme Önnél kereste volna gyűjteményeinek kiegészítését, mert valójában semmije sincsen, a mi egy német egyetem szintjébe beillene; azt sem fogadhatom el, hogy a gyűjtélek értéke 2–300 000 márka: az Ön józanul számító földie meg sem engednék, hogy ilyen érték ajándék czímen idegenbe mehessen.

Legvégül pedig, a gyűjtemények helyreállítása és mellőzhetetlen kiegészítése oly összeget követelne, a melyen a természetrajzi kereskedés már igen fejlett fokán Szeged egy – céljainak teljesen megfelelő – válogatott Múzeumot szerezhet.

Azt megígérhetem, hogyha a város erre az utóbbira határozná el magát, én Önt a rovar keretek egybeállítására és szállítására ajánlani fogom.

Arról azonban bizonyosan önmaga is megvan győződve, hogy gyűjtéleke nem az az érték, a melyért igazgatóságot, fizetést, nyugdíjat és egy család biztosítását lehetne követelni.

Az, hogy Ön alkalmas-e egy Múzeum igazgatására, az más kérdés. Ismereteit nem vonom kétségbe; de azt szem előtt kell tartanom, hogy meg kellene tanulnia magyarul, hogy e nyelven meg kellene szólaltatnia a gyűjteményeket is, hogy a magyar nyelv a tipikus németre nézve sokszor meg sem közelíthető – noha vannak kivételek is – de nem tudhatom, Ön ilyen-é?

Mindezeknél fogva – nagyon sajnálom – de részemről nem ajánlhatom a szerződés megkötését. Minthogy azonban bírok avval a szerénységgel, hogy ítéletemnek ne követeljem a csalhatatlanságot, örülni fognék, ha véleményemet más szakember is feljűlvizsgálná.

Schaufuss úr igen nagy tisztességűdást tanúsított, azt mondta, hogy feljűlbírást nem óhajt, elismeri, hogy múzeumának sok a hiánya és baja, de hát ő egyedül van s nem győzi a conserválást; de vannak előnyei is s hogy Meissen, Planen, Freiburg városok stb. csak azért mondta le, mert nincsen pénzük stb.

Barátságosan és kölcsönös tisztelettel váltunk el.

Tekintetes Tanács! Én a tekintetes Tanács kegyes színe előtt is úgy állok meg, hogy a Schaufuss-féle ajánlatot abban a formában, a melyben tette, elfogadni nem lehet; és ha Schaufuss úr alkalmazásáról volna szó, nem ő lehetne az a ki a föltételeket megszabja.

De ha Szeged város nemes közönsége megmarad annál az elhatározásnál, hogy természetrajzi Múzeumot állít, a mely eszmét én nemcsak mint a természetrajziakban szakember, hanem mint olyan is a legmelegebben ajánlanám, ki ismerem az ily Múzeumoknak fölséges, nevelő hatását, különösen oly elemeknél, mint Szeged népe, mely egész helyzeténél fogva szoros viszonyban él a természet jelenségeivel, ezekre figyel, ezeket józan értelmével viszonyítja, akkor méltányosnak találnám azt, Schaufuss Camillo e Múzeum némely részeinek kiállítására megbízást kapjon nevezetesen más éghajlatok rovarvilágára nézve. Az az eszme, hogy csak hazánk földjének termékeire legyünk tekintettel, nem helyes, mert a tanúság akkor mélyed, a látókör akkor tágul, a midőn hazánk termékeinek helyét és viszonyát az egyetemes rendszerben ismerjük fel.

A mi végül Reizner János könyvtárigazgató urat illeti, a kivel – sajnálom – nem lehetek egy véleményen, én iránta a legnagyobb tisztelettel viseltetem, már azért is, hogy második jelentésében észrevette a hiányokat s a legszigorúbb feljűlvizsgálatot ajánlotta. Az a mindennapi jelenségek közé tartozik, hogy a historikus téved a természetiekben és megfordítva, a természetrajzi szakember a históriában: elvégre is: non omnes omnia possumus.³¹ A mi pedig Reizner igazgató urat teljesen fölmentheti úgy a felelősség, mint bizonyos megjegyzések alól, ez az a hamisítatlan jóakarát, jó-hiszeműség és lelkesedés, a melylyel ebben az esetben is szeretett szülővárosa javát szolgálni akarta.

A midőn a tekintetes Tanácsnak belém helyezett bizodaloméért köszönetemet nyilvánítanám, egyszersmind kérem, fogadja kegyesen hazafias tiszteletem kifejezését.

Budapesten 1894 évi február hó 5.

Herman Ottó
országgyűlési képviselő³²

Herman szava döntött, a gyors és látványos múzeumgyarapítás nem jött létre. A közgyűlés a Schaufuss múzeum megszerzésének elvetésével egy időben felszólította a tanácsot, hogy a városi múzeum végleges szervezésére hamarosan tegye meg javaslatát.³³

Még egy, nem elhanyagolható, haszna volt a nagy port felvert ügynek: megmozgatta Szeged közvéleményét és felszínre hozta a rejtett lehetőségeket. A helyi újságokban cikkek közül a későbbiek folyamán a múzeumba került például Vellay Imre rovar- és Zsótér László madárgyűjteménye.³⁴

31. Mindnyájan nem tehetünk meg mindent.

32. Csm. L. Szeged város iratai, 13102/1893, de az iraton három másik szám is szerepel. 3946, azután 1037 és 608/94. – Herman Ottó véleménye. SzN. 1894. február 25., 27. – Herman Ottó levele. SzH. 1894. február 25., 27.

33. Csm. L. Szeged város iratai 13102/1893. Az irat 1894. április 26-i keltezésű.

34. Vellay Imre egész cikksorozatban támadta a Schaufuss-gyűjtemény megvásárlását. Érvelejét bizonyára elősegítette egy mindössze 36 oldalas kis könyv megjelenése, melyben az elmúlt 8 évi működésük eredményeit tüntetik fel. *Vánki I., – Vellay I., Adatok Szeged vidékének állatvilágához.* Szeged, 1894. Igen magas benne a Szeged környékén nem létező, hibás meghatározásból származó bogarak száma. (Erre Gaskó Béla hívta fel figyelmünket.) Vánki reáliskolai tanár volt. Vellay közjegyző-segédként kezdte, majd kinevezték az Állami Rovartani Állomás tisztségviselőjévé, de ezt halála miatt már nem foglalhatta el. Gyűjteménye a szegedi múzeumba került. SzH. 1899. október 12.

**DAS GUTACHTEN VON OTTO HERMAN ÜBER EINE
NATURWISSENSCHAFTLICHE SAMMLUNG,
DER STADT SZEGED VERPFLICHTET**

(Auszug)

Das Lebenswerk, die wissenschaftliche und öffentliche Tätigkeit von Otto Herman, dem letzten ungarischen Polihistor behandeln zahlreiche Studien und zusammenfassende Werke. In der vorliegenden Studie wird nur ein Moment seines Lebens vorgestellt, als er als Naturwissenschaftler im Kauf bzw. Abweisung einer Sammlung, der Stadt Szeged verpflichtet, und später in der Gründung der naturwissenschaftlichen Abteilung im Museum von Szeged eine wichtige Rolle gespielt hat.

Die Stadt Szeged hat im Jahre 1893 die Kosten zum Aufbau eines Palastes zur öffentlichen Bildung bewilligt. Ein deutscher Sammler aus Meissen, Camillo Schaufuss hat seine naturwissenschaftliche Sammlung der Stadt mit der Bedingung angeboten, dass er selbst in dem Museum als Forschungsbeauftragter arbeiten wird. Die Vorsitzenden der Stadt Szeged haben mit der Betrachtung und Bewertung der Sammlung Otto Herman beauftragt. Er hat seine Meinung in einem umfangreichen Bericht an dem Stadtrat geschrieben. Die Verfasser veröffentlichen in der vorliegenden Studie diese Fachmeldung. Otto Herman hat die Sammlung – wegen ihrer Verwahrlosheit und Mangelhaftigkeiten – zum Kauf mit den geknüpften Bedingungen nicht geeignet, und die Annahme der Sammlung hat er für unrichtig gehalten.

Der Urteil von Otto Herman war entscheidend. Die Vollversammlung der Stadt hat die Organisation des Schaufuss-Museums abgeschlagen und hat den Stadtrat zu einer endgültigen Organisation des städtischen Museums aufgerufen. Die Sache hat grossen Staub aufgewirbelt, sie war aber endlich von grossen Nutzen, sie hat nämlich die öffentliche Meinung der Stadt in Bewegung gesetzt, und hat die latenten Möglichkeiten zum Vorschein gebracht.

Irén Fári–Mihály Köhegyi